

A perzsák, görögök és rómaiak fagazdászata.

(Erdőszeti Lapok, I-ső évfolyam 337-ik és 366-ik oldal; II-ik évfolyam 308-ik oldal.)

IV.

A rómaiak fagazdászata és fanövesztéséről.

(Vége.)

A 'régi' minden talajpazarlást rosszaló rómaiak lakházai csak egyes gesztekkel voltak körözve, melyeknek azonban ha szépek voltak, igen nagy becset tulajdonítottak. — Plinius természetrajzának 17-ik könyvét avval kezdi, hogy elmondja, mikép Crassus a szónok, Domitius nevü censort, házával egy millio sesterzia áraban megkínálta, hahogy a ház előtt álló sűrű lombozatú hat kitűnő Lotusfát magának tarthatja s mikép Domitius a házért e fák nélkül még egy denárt sem akart adni, bárha annak ára nem vala nagyra szabva. A juharokat, a rómaiak e kedvencz gesztét, a föntnevezett író szerint gazdag tékozlók borral öntözték, hogy erősebben nőjjenek.

Macrobius valami Hortensius nevü rómairól beszéli hogy gesztjeinek árnyát az alattok ülni és hütözni óhajtóknak bérbbe adta. A gesztek iránti e nagy előszeretet, valamint az, mikép valamely jószág jövedelme annak azokkal való beültésétől függött, a rómaiakra nézve ez ültetvények föntartását becsület dolgává tette.

Bárha nem léteztek határozott törvények, melyek valamely jószág birtokosát gesztjeinek és fájának kényelmes használatában korlátozták volna, úgy a római törvényekben a jószágbérlők jogait illetőleg eleget találunk, a mi bizonyítja, hogy a gesztek levágása, mely ezeknek tiltva volt, a szabad birtokosra nézve is becstelenítőnek tekintett

s hogy az ültetvények föntartása oly kötelezettségül nézetett, melyet elhanyagolni senkinek sem vala szabad, a ki becsületes ember és jó gazda nevére tartott számat. Későbbi telepítési törvényekben ugyan a gesztek fentartása s a fa tartós használata a gyarmatosoknak határozottan köteleességükké tétetett, természetes hogy azon szempontból, mikép minden gyarmatos köteles az állam által neki úgyszólva csak bérbe adott földet ugyan oly állapotban föntartani a milyenben azt átvette.

E jegyzetek a jelenre nézve is birnak némi érdekkal. Ha látjuk, hogy Cáo arra nézve, a ki valamely jószágot átvész, első teendőül tekinti annak gesztekkel való beültetését, ha figyelembe vesszük, mily buzgóan eszközöltetett az határozott törvények nélkül is, mert a fa jól jövedelmezett; úgy valóban csodálnunk kell, hogy még most is léteznek férfiak, a kik állítják: hogy a magánbirtokos soha sem képes, vagy alkalmas, fát növesztetni, erdőt föntartani, csak az állami erdők biztosíthatják a népet teljes faszükség ellen, csak az egyesek szoros korlátozása erdeik használatában képes azok pusztítását akadályozni! Az ellenkezőt a római történelem oly világosan állítja szemünk elé, azt a római birtokosok századokon át oly fényesen bizonyították, hogy arra utalni, — és a föntebbi állításokat támogatni akaró, úgynevezett tapasztalásból merített ál-okokat megczáfolni — egyre megy. Természetes, hogy oda az is kell, mikép a fagazdászat és a mezei gazdászat oly összhangzásba hozassanak mint az a régi Rómában történt, hogy a fának oly előnyös ára legyen mint ott, hogy az oly ócsón természetessék mint a rómaiaknál.

Míg a mi, terjedt erdőkben üzött erdőgazdászatunk oly keveset fog jövedelmezni, míg költséges mivellel természetl fákat potom áron kell eladnunk, addig csakugyan előnyösnek látszik, ha életsükségleteink legfontosbjainak egyikét rendőri kényszer útján termeljük, bármennyire visszásnak tartsa is azt az elfogulatlan szemlélő. E megjegyzéssel különben korántsem akarjuk azt tanácsolni, hogy a római fagazdászat nálunk rögtön alkalmaztassék. Csak arra akartunk figyelmeztetni, hogy hasonló talaj mellett, nem igen eltérő égalj alatt, a

miénknél sokkal czélszerűbb fogazdászati is gondolható. Különben a rómaiak is birtak állami erdővel, s kellett birniok, ha appenini hegy-ségeiket nem akrták az elpusztításnak kitenni.

Az ültönczök nagy mennyisége miatt, melyre a rómaiaknak ültetvényeik szakadatlan használata mellett annál nagyobb szükségük volt, miután ők a felhasznált fának sarjak vagy vetényülés általi pótlásáról majdnem egészen lemondottak, egy valamire való jószág sem lehetett el faiskola nélkül. E gesztnöveldek azonban úgy látszik, nem maradának mindig ugyan azon helyen, sőt hogy a talaj ki ne merüljön s lehetőleg sokféle korú ültönczökkel rendelkezhessenek, több ily ültetvényekkel birtak, melyek régiebbjeit, ha a fanövények belőlök kiszedettek ismét egyéb termelésre használták. A gesztnöveldek alapítását élrendezését, a vetést, ültetést s a növények ápolását csak úgy eszközölték mint mi, és annyi bizonyos, hogy a régibb rómaiak a gesztnövesztéshez csak úgy értettek s az a körül szükséges fogásokat csak úgy tudták, mint mi. Nevezetes, hogy Cotta főerdőtanácsnok által félszázad előtt megpendített s az erdőszeti irodalomban oly nagy figyelmet ébresztett eszme a mezei fatenyésztésről semmi egyéb, mint a rómaiak a *rustum*-aik körüli eljárása, alkalmazva a mi nagszerű erdőgazdászatiunkra. — A geszteket ugyanis a fanöveldeben körülbelöl 20 lábnyi kötelékben ültették. E sorok közeit gabonával vagy kerti növényekkel vetették be vagy kaszálóknak használták. Ha a törzsek növekvésök folytán a sorokban el nem fértek, úgy egyes fák kiszedése által a gesztsorokat gyéritették. Mihelyt a gesztgyökerek a közökben elterjedtek, az ágak azokat beárnyékolták, a gabonatermesztéssel is fel kellett hagyni s a közök azontúl csak legelőnek használtattak, ha csak a törzsek előbb nem vágattak ki, hogy szőlőléczekül használtassanak. Az előbbi esetben végül azt érték el, a mit Cato vágható erdőnek — *sylva caedua* — nevez.

Nem igényel bővebb magyarázatot, hogy a rómaiak mezőgazdászati viszonyai mellett, az ottani égálg alatt, hol gabona és fű a gesztek árnyát eltűri, s az általában termékenynek mondható talaj mellett a fanövesztés e módja igen előnyös lehetett és hogy az hasonló

körülmények alatt — kisebb jószágokon nálunk is alkalmazható lenne, de hogy azt a nálunk divatozó gazdaszat mellett nagyszerű kincstári és terjedt magánerdeinkben alkalmazni képtelenség. Nagy különbség van oly ország között, melyben miveltségi állapotánál fogva elég a tőke és munkaerő, hogy avval a föld minden talpalatából a lehető legnagyobb jövedelmet sajtolhassuk, hol e termés a lakosok roppant száma mellett valódi szükségletet képez és oly viszonyok között, hol tőke és munkaerő hiánya a természetet magára hagyni kényszerítenek, s hol az, a mi emberi közreműködés nélkül terem, szükségleteinket ki is elégíti. Ha majd országunk népessége s a földben kamatozó tőke megsaporodott, akkor idején lehetend, ott, hol égaljunk szelid, talajunk termékeny, a római mezei fatenyésztésről ismét megemlékeznünk.

A mondottakból kiviláglik, hogy a rómaiak, bárha Olaszhon mivelte részeiben nem birtak a mienkhez hasonló tulajdonképi erdővel, mégis igen sok fát termeltek. Ebbeli gazdaszatuk tökéletes ismeretéhez azonban szükséges gyümölcstermesztésökre is egy pillantást vetnünk, mi alatt itt főkép a szőlő és olajtermelést értjük.

Erre használtatott a jószág legnagyobb része, mert nevezetesen Róma közelében, hol minden termény nagy kelőségnek örvendett, s hová fris gyümölcsöt, s a fris olajt, mely oly könnyen avasodik, nagy távolból szállítani nem lehetett, a gyümölcs termelés minden egyébnél jobban jövedelmezett. — Plinius természetrajzának 17-ik könyve szerint némely gyümölcsösgeszt termése 2000 nummus-on (90 forint o. é.) kelt el. Valamennyi gazdaszati író kiválólag a szőlőszet és olajfa tenyésztés tanával, mint a földmivelés legfontosb ágával, foglalkozott. Azon helyes aránynál fogva, mely a régi Rómában a fatermesztés és fogyasztás közt létezett, mindent a mi csak fa volt, teljesen fölhasználtak. A legcékélyebb rözse, venyige, gyökér, tüzelőszerűl szolgált s el lehet képzelni, hogy oly terjedt gyümölcstermelés egyszersmind nem kevés tüzfát is szolgáltatott. Főbecsü volt e részben az olajfa, melynek ágait a gazdag rómaiak kandallói emésztették. Azok lakházai ugyan is tulajdonképi kéményekkel nem birtak, csak tüzhelyekkel, melyekről a füst a falban alkalmazott csöveken át távozott. E mellett a füstölés nem

vala könnyen kikerülhető, miért is nem tartozott a házi kényelmet czélzó legcsekélyebb gondok közé, oly tüzelőszert szerezni, mely csekély füst mellett eleven lánggal égett, meleget és világosságot is adott. E tulajdonokkal nevezetesen az olajfa birt, melyet apró szeletekre hasítva gondosan szárítottak. Hogy annak éghetőségét fokozzák, az olajedények üledékébe mártották, megszáritották s úgy kötötték apró nyalábokba. Jó gazdákhöz illőleg a rómaiak falusi háztartásában csak csekélyebb rőzse és gyökérfával tüzeltek, a vastagabb törzsfát szerszám és épületi fának használták vagy a városokba vitték eladni.

A szőlőn és olajbogyón kívül a rómaiak főkép fügét, gesztenyét, diót, külömbnél külömb almát és körtét termeltek.

Még egy ága volt a római fagazdászatnak, mit fontosságánál fogva hallgatással mellőzni nem lehet, s ez a füzések növesztését illeti. Ezek ugyan nem éppen tűzfát szolgáltatnak, de a gazda szükségleteinek nagy számát elégitették ki, s úgy mint jelenleg igen jól jövedelmeztek, úgy hogy szinte a jószágok szükséges részét tekintettek. Alapításuk oly módon történt, mint minálunk, dugványok által a folyók partjain, melyek erősítésül szolgáltak, s más nedves helyeken, e czélra s a füzések ápolására és főtartására külön embert — salictarius — tartottak. — Bánlásukkal nevezetesen a karók, abroncsok, kasvesszők és a háncs nagy szükségleteinek fedezésére czéloztak. Régibb időben még a harczosok pajzsai is füzveszszöből fonattak, később sok házi butór, melyet most deszkából készítünk. Durvább és finomabb kasok és kosarak, olajbogyó szedésre és szállításra, falak és sövények fonása sa t. a füzfa fogyasztást igen nagygyá tették; valamint a bor és olajhordók is nagy mennyiségű abroncsfát emésztettek. E füzések, ha abroncsfára szánattak, 3—4 évi — ha csekélyebb fonóveszszökre, rövidebb, — ha erősebb karókra, — hosszabb fordában kezeltek. A füzfajok a czélnek megfelelőleg igen szorgosan választottak meg, azok különbségeit a rómaiak jól ismerték.

A gesztenesek utolsó nemét, melyről a régibb gazdászati írók mint a jószágok részéről emlékeznek, — a szent berkek képezték, melyek különben nem számítottak a jövedelmező részek közé.

Ezek nem köröztek templomokat, mint a görög templomberkek, mely utóbbiak nem a magánbirtokhoz tartoztak, hanem a község tulajdonai voltak. E római gesztesek kisebb nagyobb fa csoportokból állottak, melyek közepén egy egy oltár, egy egy istenségnek emelt szobor állt, s mely a gazdászati használatból ki volt zárva. E szent berkek nem annyira az állam mint inkább a magánosok és a néphit oltalma alatt állottak, a mint az a római törvényekből eléggé kiviláglik. A jószág örököse köteles volt azokat föntartani, nehogy a család házi isteneit sértse, azok haragját magára vonja. Sőt a vevőnek, ki egészen más nemzetségből való volt, s kinek egészen más védistensége vala szintűgy kötélye volt e berkeket kimélni, a miért is könnyen érthető, hogy ezek oly tárgyul nézettek, mely használhatónak da még kívánatosnak sem tartatott. Az elővigyázó Cato tehát tanácsolja, hogy valami jószág vétele alkalmával ki kell tudni, valjon annak fája használható-e vagy sem.

A jószág birtokos joga e berkek irányában az elhaló fa használatára s az elvadulást akadályozó vigályításra szorítkozott.

E vigályításnak is csak bizonyos külsőségek megtartása mellett szabada történni. Azon istenségnek, kinek a berek szentelve vala, békítésül sörtést kellett áldozni, mihez a szükséges esküformát Cato a következő zsavakban közli:

„Ha te vagy azon isten vagy istennő, kinek e berek szent, s kinek méltányos sörtést áldozni, azt vigályítani akarván, úgy legyen jó is, ha azt én — vagy meghagyásomból más valaki teszi. Áldozom tehát e sörtést s a mellett jó imákat mondok, hogy kedvezőm légy. E sörtés békítő áldozatul szentelve, tiszteletedre váljék“!

Ha e római magánfazdászati s a mienk közt párhuzamot vonunk, nem tagadhatjuk, hogy az előnyösebb volt. Nekünk nagy, kizárólag a fanövesztésnek szánt, a mezőgazdászattól elvont térségekre van szükségünk, hogy faszükségleteinket fedezhessük, s e térből aránylag csekély jövedelmet nyerünk, mert mindent a természetre bizunk.

A rómaiak e célra csak igen csekély tért áldoztak, melyen aránylag nagy famennyiséget termeltek, mert a fanövést munka által fo-

kozták, minden törzset ápoltak, annak növéstét céljaik szerint intézték, talpalatnyi földet sem hagytak kopáron, a fanövesztést kertészileg üzték, azt a mezögazdászattal egyesítették, mi által lehetővé vált bizonyos téren legalább is két annyi fát természeteni mint a mennyit mi képesek vagyunk. Mi nálunk az erdő igen csekély jövedelmet hajt, s e részben a földmivelés minden egyéb ágai előnyösebbek, miglen a rómaiaknál éppen a fagazdászatt volt a jószág legjövedelmezőbb része.

Nálunk a fa nagy része, rözse tuskó és gyökér, valamint a lombalom is használatlan marad, sőt ez utóbbit nem is merjük használni, nehogy az által a talajt trágyájátul megfosszuk; a rómaiak a legkisebb csekélységig mindent felhasználtak — az által a termékenységet legkevésbé sem csökkentették, sőt azt okszerű mívelés által mindinkább fokozták.

Nálunk az erdő igen kevés embert táplál, mert a munkát nem fizeti, a rómaiaknál a fagazdászatt a legtöbb embert tartotta. Mi nem vagyunk mindig képesek a régi helyébe teljes zárlatu új erdőt növesztetni, — a rómaiak minden földdarabkán oly fát termeltek, a minőre szükségük volt.

Mi nálunk a fanövesztésről nagy áldozatok mellett az államnak kell gondoskodnia, magánosokra nézve ez kényszer dolgává válik, a rómaiaknál ez minden egyes polgár becsületében feküdt, s annak saját érdekével annyira egybe volt forrva, hogy arra nézve törvényre nem vala szükség.

Nálunk a mezei és az erdőgazdák ellenségként tekintik egymást s az ő vitáik a nemzeti jövedelem rovására történnék, a rómaiaknál e kettő csak egy volt, és erdő meg mezei gazdászatt egyesülve hatott a nemzetgazdagság emelésére.

Bárha tehát erdőszők, magasabb állásu államhivatalnokok és nemzetgazdák a római földmivelés ez ágát figyelmökre méltatnák, hogy megérthessék, mit és mennyit lehetne abból, a különböző talaj, égálj, s a t. tekintelbe vételével nálunk lassanként meghonosítani.

A történelem, az emberiség ez örökös nevelője és tanítója itt is megtermi gyümölcsét s legalább megöv azon nevetséges önhittségtől,

hogy a fagazdászatan már annyira vittük, a mennyire lehetett, s hogy a kormányhatóságok még annyira kimivelt kormányzati tehetsége a nép közönséges eszét mindig túlszárnyalja, ha arról van szó, a talajból célszerű bánlás által lehető legtöbb jövedelmet teremteni.

A sarjerdők ujbolítása

Pfeil után.

A sarjerdők tarlasztása egyáltalában oly csekély fontosságúnak tartatik, hogy annak vezetésére már minden tanoncz, eltudván számolni újjain az erre vonatkozó fő szabályokat, képesnek érzi magát; s hogy majdnem minden erdész, annélkül, hogy több gondot fordítana reá — elégségesnek tartja, az avval foglalkozó favágókat csak egyszerűen kifizetni, s azután az egész dolgot mintegy bevégezettnek vévén, vele tovább nem törödni. Mi pedig azt merjük állítani, hogy a sarjerdők ujbolítása épen nem kevesebb — ha csak nem több figyelmet és szakismeretet igényel mint p. a bukknél a vetényvágás. Túlzottnak tessék bár ezen állításunk mivel a sarjerdők tarlasztása nagyon egyszerű dolognak tartatik, de nem hátrálunk meg vele, mivel épen ezen egyszerűségi látszatban rejlik oka azon boldog, de nagyon káros önaltatásnak, mely sejtenuk sem engedi, hogy csak egy kis figyelemmel mennyire előmozdíthatnók a kisarjadzás tökéletes sikerét. Szolgáljanak a következőkben elmondott szerény nézeteink arra, hogy e fontos ügy tovább nyomoztassék és kifejtessék, s a fanövesztés ezen ágára több figyelem fordítassék.

Minden fanemnek megvan a maga, sajátos sarjadzási módja; az ebbeli hajlamot tehát, ha akarjuk, hogy a sarjak jó sikert igérjenek, nemesak hogy előkell mozdítanunk, hanem szükséges, hogy az egyes anyatörzseket is megvizsgálván, a vágást azoknak alkatasukhoz mérten intézzük.